

Levevilkår i Al-Andalus

Den muslimske indflydelse i Spanien 711-1031

Arbejdsbibliografi over områdeopgave i Litteratur- og informationssøgning i faget historie på Københavns Universitet under Åben Uddannelse. Hold 1001-2 Historie modul I.

Lærer i Litteratur- og informationssøgning: Erik Schwägermann
Områdelærer (Historiens lange linier): Søren Helstrup

Jens Christian Jensen
December 2000

Indholdsfortegnelse

Gennemgang af emnet	2
Problemformulering.....	2
Søgeprocessen	3
Oversigt over søgeprocessen.....	5
Titel- og problemformulering samt afgrænsning	5
Søgeproces til selve arbejdsbibliografien.....	6
Bibliografi (alfabetisk).....	15
Monografier	15
Tidskriftsartikler	17
Leksikonartikler	17

Gennemgang af emnet

Udbredelsen af islam fra dens fødsel i årene omkring 632 e.Kr. ved Mekka og Medina i det nuværende Saudi Arabien strakte sig til hele Nordafrika. En af de merovingiske slægter i Spanien Witiza søgte hjælp hos muslimerne på den anden side af Gibraltar-strædet for at bekæmpe en anden slægt. Den berbiske general Tariq erobrede det meste af Spanien fra sommeren 711.

Spanien havde indtil da været præget af interne kampe mellem merovingiske klaner; byzantinerne, frankere og visigotere havde alle kæmpet for at få magt over landet. Forholdene for bønderne og de forskellige kristne og jødiske grupper havde ikke været frugtbare, og muslimerne introducerede forskellige nyskabelser såvel kulturelt som inden for landbruget, hvilket var med til at skabe en opblomstringsperiode. De muslimske herskere var ikke direkte interesserede i at få de kristne og jøderne til at konvertere til islam, men var mere interesserede i at få dem til at betale skatter. De havde en respekt for de to andre trosretninger, da det for muslimerne var bogens folk (dvs. at de havde modtaget en guddommelig bog).

Den positive periode for muslimerne toppe henimod 1000 og en nedgangsperiode sætter ind, hvilket dels skyldes indre konflikter dels et ekspansionspres fra resten af det middelalderlige Europa.

Problemformulering

I min områdeopgave ønsker jeg at se på de ting, muslimerne "introducerede" for spanierne tillige med, hvad det var for en socio-økonomisk forandring, der skete. Derudfra vil jeg undersøge de forhold, som påvirkede beboerne i landet, og hvordan deres levevilkår ændredes. Hvordan kan det være, at muslimernes tilsynekomst gav den iberiske halvø den opblomstringsperiode - og hvordan kunne en erobring blive modtaget positivt hos mange af indbyggerne incl. kristne og jøder?

Min indgangsvinkel til emnet vil være at se på de sociale og økonomiske aspekter hos landbefolkningen, og jeg vil forsøge at inddrage sammenligninger mellem tiden før og efter erobringen i 711. Jeg vil søge oplysninger om erobrerne hos de forskellige grupper i befolkningen og endelig forsøge at finde en årsag til muslimernes ønske om fastholdelse af Andalusien - al-Andalus - som det blev kaldt på arabisk.

Søgeprocessen

For at få indkredset det, jeg har ønsket at skrive om - både emnemæssigt, geografisk og tidsmæssigt - har jeg i første omgang slået op i mine egne bøger, Den Store Danske Encyklopædi, samt i andre bøger, jeg har om Mellemøsten. Jeg søgte på internettet og ved snak med min lærer på Universitet (Erik Schwägermann) fik jeg indsnævret mit område. Under vejs i processen blev jeg klar over, at emnet ville komme til at strække sig over flere fagområder, og at jeg skulle bruge flere indgangsvinkler. Det gik f.eks. op for mig, at overrisling i landbruget blev vigtigt i perioden. Emnerne, jeg skulle søge indenfor, blev derfor også økonomisk og social historie, islam, landbrugshistorie og geografi.

Jeg gik i første omgang i gang med at kigge på hylderne på både Københavns Kommunes Biblioteker i Krystalgade, på Det Kongelige Bibliotek Amager og på Historisk Instituts bibliotek for at blive inspireret. Det gik hurtigt op for mig, at et centralt ord var "al-Andalus", men dette kun set ud fra islamisk/muslimsk synspunkt. F.eks. gav det i REX 45 poster, men få var af relevans for mig, da meget af det omhandlede litteratur, kunst og arkitektur tillige med at en del var på arabisk eller spansk.

Emnemæssigt var det "muslim spain" som gav gode resultater (både i REX og på Københavns Kommunes Biblioteker) og i REX var emnet "Spain history 711-1516" en god indgangsvinkel. De første bøger, jeg fik fat i, havde allerede gode bibliografier, der enten var emne- eller tidsopdelt. Det gjorde det rimelig let at finde nye værker, og efterhånden fandt jeg frem til ret centrale værker om dette emne.

Ved opslag i bibliografier og leksika (f.eks. Lexikon des Mittelalters og Dictionary of the Middle Ages) var det rimelig let at finde ind til mit emne under "Spanien/Spain" og den muslimske/arabiske/mauriske periode fra 711.

Flere af bibliografierne var ordnet på en sådan måde, at de vigtigste værker stod først, og en del var kommenteret af forfatteren, hvilket gjorde det nemmere at forholde sig til bøger, man endnu ikke selv havde haft i hånden. Jeg har flere gange indskrevet kommentarerne under opslagene i søgeprocessen, fordi det har været med til at bestemme de forskellige udvælgelser. Jeg har også valgt litteratur ud, som har været nævnt mange gange i forskellige bibliografier. Ikke at en løgn bliver mere sand af at blive fortalt flere gange - men det må være en kvalitet i sig selv for en bog at være opfattet som én, der skal nævnes i en udvalgt bibliografi.

Jeg har oplevet, at mit emne ikke ret tit har været nævnt i større sammenhænge, da det ikke indgår som en integreret del af den gængse Middelalderforskning, hvor det meget er Frankrig,

Storbritannien og Centraleuropa, dette omhandler. I stedet er det et selvstændigt emne i den europæiske historie samt et kulturmøde (mellem europæere, afrikanere, jøder, katolikker, kristne og muslimer), der geografisk og historisk ikke ses i sammenhæng med den øvrige europæiske udvikling. Meget af den litteratur, der er publiceret om emnet, har været på spansk; et sprog jeg ikke behersker. Dog har jeg alligevel kunnet samle en god og fyldig bibliografi (primært på engelsk, men også lidt fransk og spansk) til mit emne - faktisk mere end jeg havde regnet med. Det er absolut et emne, der fortjener at blive skrevet mere om - især på dansk.

Oversigt over søgeprocessen

Titel- og problemformulering samt afgrænsning.

Følgende 14 opslag i min søgeproces er brugt til beskrivelse samt afgrænsning af problemformulering:

1. Jeg læste først i HØRBY, KAI: *Den Kristne Middelalder*. In MØRCH, SØREN (red.): *Det europæiske Hus*. København 1991 - pp. 248 - 250 om araberne og tyrkerne.
2. Herefter læste jeg *Spaniens historie* in LUND, JØRN (red.): *Den Store Danske Encyklopædi*. Bind 17. København 2000. pp 555-557, for at få en hurtig oversigt over landets historie, hvor jeg fandt ud, at muslimerne kaldte Spanien for al-Andalus (Andalusien) og havde derved et nyt søgeord.
3. Jeg søgte på Internettet - på hjemmesiden <http://www.altavista.com> - på ordene "al-Andalus" og "muslim spain". Jeg fandt nogle sider på engelsk fra forskellige universiteter samt fra enkeltpersoner, der havde skrevet om emnet:
4. *Dr. A. Zahoor's Book: Muslim History 570 - 1950* med en kronologi over historien samt uddrag fra forskellige traktater (bl.a. Orihuela 713), i alt ca 15 A4-sider med interessante informationer og udtalelser. Internetadressen er:
<http://salam.muslimsonline.com/~azahoor>
5. På Fordham Universitys hjemmeside er der forskellige *History Source Books*, bl.a. *Medieval Source Book*, hvor jeg fandt Ibn Abd-el-Hakems beskrivelse af "The Islamic Conquest of Spain". Internetadressen er:
<http://www.fordham.edu/halsall/source/conqspain.html>
Uddraget er fra bogen ABD-EL-HAKAN, IBN: *History of the Conquest of Spain*. Gottingen 1858.
6. Derudover fandt jeg en hel bog udgivet på nettet GLICK, THOMAS F: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages*. Princeton University Press 1979 med en omfattende bibliografi (Kommer tilbage til den i opslag 80-86). Internetadresse:
<http://libro.uca.edu/title.htm> Der var flere andre titler om Spanien og de er samlet i et on-line-bibliotek LIBRO The Libery of Iberian Resurces Online.
7. Slog op mit gamle leksikon RAUNKJÆR, PALLE (red): *Konversationsleksikon*. Bind 10. Det Danske Forlag 1952. spalte 1272 - 1274, hvor jeg ligeledes fik en hurtig overskuelig oversigt over Spaniens historie. (Ingen bibliografiske henvisninger)
8. Jeg gik på Københavns Kommunes Bibliotek, Krystalgade, hvor jeg kiggede på 3. sal i HIS-afdelingen under klassifikationen 91.6. Dér fandt jeg WALLACE-HADRILL, J. M.: *The Barbarian West 400 - 1000*, Basil Blackwell 1985. (Bibliografi på 2 sider, jeg vender tilbage til under opslag 87 - 90.)

9. På de åbne hylder på Det Kongelige Bibliotek, Amager (Sektion A under leksika) slog jeg op i *The New Encyclopædia Britannica in 30 Volumes Macropædia, 15th edition* 1975, volume 17 under artiklen "*Spain, history of*". pp 401 - 404. Her var under "Bibliography" en henvisning til
10. "the best work in English about muslim Spain": WATT, W. MONTGOMERY: *A History of Islamic Spain* 1965. Den udtager jeg til min bibliografi.
11. Kiggede videre på de åbne hylder på biblioteket under Spaniens historie (945) og fandt 2 interessante bøger: PAYNE, STANLY G: *A History of Spain and Portugal* University of Wisconsin Press 1973 (placeret under 945 G PAYN), hvorfra jeg læste 2 afsnit "Ancient Hispania og Al-Andalus". De var interessante og jeg bruger bogen i min bibliografi. Bibliografi bagest i bogen, som jeg vender tilbage til under opslag 100 - 103).
12. Den anden bog, jeg fandt, var LIVERMORE, H. V.: *The Origins of Spain and Portugal* George Allen & Unwin Ltd 1971 som dækker perioden fra Romerrigets fald til muslimernes invasion. Bogen har en omfattende bibliografi, som jeg vender tilbage til under opslag 91 - 93.
13. På Historisk Instituts bibliotek - samtidshistorie - fandt jeg ved at kigge på hylderne for "Spanien" 2 bøger, REILLY, BERNARD F.: *The Medieval Spains*. Cambridge University Press 1993 med 3 kapitler om tiden fra ca. 300 til 1000, som virkede interessante. (Den var placeret under Spanien 2 b) Jeg plukker den ud til min bibliografi. (Bibliografi bagest i bogen, som jeg vender tilbage til under opslag 76 - 79)
14. Derudover fandt jeg bogen FLETCHER, RICHARD: *Morish Spain*. University of California Press 1992 med 4 kapitler dækkende samme periode som ovenfor. (Placeret under Spanien 2 b). Bagest i bogen noter om bøger til videre læsning - det vender jeg tilbage til under punkt 94 - 99.

Søgeproces til selve arbejdsbibliografien

Efterfølgende er jeg gået videre med søgningen efter bøger mv til selve arbejdsbibliografien, hvor jeg også vender tilbage til mange af de bøger som er nævnt ovenfor.

15. På Det Kongelige Bibliotek Amager søgte jeg i REX, simpel søgning, fritekst med ordet "al-Andalus" og fik 45 poster frem. En del omhandlede kunst/arkitektur og noget var på arabisk og spansk men én bog var dog meget interessant: KENNEDY, HUGH: *Muslim Spain and Portugal. A Political History of al-Andalus*, Longman, London 1996. Den var udlånt og reserveret af 8 personer, hvilket jeg tog som tegn på, at det var en interessant bog - og forsøger at finde den andet steds. (Udvalgt til bibliografien)
16. Længere nede på samme liste var bogen: TAYMUR, MAHMUD: *Tariq al-Andalus*

- Qahirah 1973. Den var ikke udlånt, så den reserverede jeg.
17. Søgte igen på REX, simpel søgning, fritekst og denne gang med ordene "muslim spain" (samtidig). Dette gav 16 poster, hvor den første var KENNEDY, HUGH: *Muslim Spain and Portugal* (se opslag 15).
 18. Næste spændende bog i denne søgning var: GLICK, THOMAS: *From Muslim Fortress to Christian Castle. Social and Cultural Change in Medieval Spain*. Manchester University Press 1995. Der er 4 reservationer på bogen, hvilket jeg også tager som tegn på, at den er vigtig - og udvælger den til bibliografien.
 19. Nr. 8 på listen er: TAHA, ABD AL WAHID _D_HANUN: *The Muslim Conquest and Settlement of North Africa and Spain*. Routledge 1989. Jeg har reserveret bogen. Bogen er forholdsvis ny samt skrevet på engelsk af en araber, hvilket gør den interessant, og jeg vil bruge den til bibliografien.
 20. Endelig var der bogen: IMAMUDDIN, S. M: *Some Aspects of the Socio-economic and Cultural History of Muslim Spain 711-1492 A.D.* Leiden 1965. Bogen er ligeledes på engelsk og af en araber - og skal med til bibliografien - samt
 21. IMAMUDDIN, S. M: *A Political History of Muslim Spain*. Najmah, Decca 1961.
 22. Tur på Københavns Kommunes Bibliotek, Krystalgade, hvor jeg på hylderne på 3. sal under HIS kiggede grundigere under 91.6 (Middelalder) og fandt: JENSEN, KURT VILLADS (red.): *Europa og de fremmede i middelalderen* C. A. Reizel København 1989. Artikelsamling over 11 foredrag om bl.a arabere, jøder i Middelalderen. Forfatterne er primært fra Center for Europæiske Middelalderstudier, som ville være et oplagt sted at søge. Bogen i sig selv berører dog ikke mit emne og der er heller ingen anvendelige bibliografiske henvisninger.
 23. Under samme nummer (91.6) fandt jeg LE GOFF, JACQUES: *Medieval Civilization* Basil Blackwell Ltd, Oxford, 1988. Bogen er generelt om Europa, og der er ingen specifikke kapitler om Spanien (og erobringen i 711). Bag i den bog er en stor bibliografi med bl.a. henvisning til følgende værk (under "general works"):
 24. WALLACE-HADRILL, J. M.: *The Barbarian West 400 - 1000*, 3rd edn, Lonon 1967 - se under opslag 8. Endvidere er der under overskriften "Spain" en henvisning til:
 25. COLLINS, ROGER.: *Early Medieval Spain, Unity and Diversity 400 - 1000* London 1983, hvilket falder inden for min tidsramme, men giver også en god indføring i perioden op til erobringen i 711, hvorfor jeg tager den med i min bibliograi - samt
 26. WATT, W. M.: *A History of Islamic Spain*. Edinburgh 1965 (se endvidere under opslag 10)
 27. Under emnet "Social and economic history" finder jeg henvisning til POUNDS, N. J. G.: *An Economic History of Medieval Europe*. London and New York 1974 samt

28. DUBY, G.: *Rural Economy and Country Life in the Medieval West*. London 1968, som begge lyder interessante.
29. Tilbage på Det Kongelige Bibliotek Amager (hylderne med leksika og encyklopædier - A), slår jeg igen op i *The New Encyclopædia Britannica* - se opslag 9. Her læser jeg videre på bibliografien og finder følgende:
30. CASTRO, AMERICO: *España en su Historia*. 1948 - oversat til engelsk: *The Spaniards, An Introduction to their History* 1971. Den beskrives som "...the most recent statement of his thesis emphasizing the medieval interaction of Christians, Muslims and Jews." og er en af de få spanske bøger oversat til engelsk. Den vil jeg udvælge til min bibliografi.
31. I *Encyclopædia Britannica* var der ligeledes en bog: LÉVI-PROVENÇAL, E: *Histoire de l'Espagne musulmane*, 2nd ed. 3 vol. 1950.
32. Endelig beskrev *Encyclopædia Britannica* "a principal bibliographical guide to Spanish History", som er ALONSO, BERNITO SANCHEZ: *Fuentes de la historia española e hispanoamericana*, 3rd ed., 3 vol. 1952.
33. Opslag i *Brockhaus, Die Enzyklopädie in vierundzwanzig Bänden*. F. A. Brockhaus, Leipzig Mannheim 1998, 19. udgave. Bind 20. p 512, artiklen Spanien. Her var henvisning om forhistorie samt vestgotisk og arabiske tid til artiklen "Iberische Halbinsel"
34. Opslag i *Brockhaus, Die Enzyklopädie in vierundzwanzig Bänden*. F. A. Brockhaus, Leipzig Mannheim 1997, 19. udgave. Bind 10. p 384 under artiklen "Iberische Halbinsel". Her var artikel på ½ side med 2 bibliografiske titler af interesse:
35. KRESS: H. J: *Der Islam. Kulturspoche auf der iberischen Halbinsel*. 1968.
36. Derudover var der nævnt: VERNET: J: *Die spanisch-arabische Kultur in Orient und Okzident* 1984. Det dækker dog ikke mit emneområde (det økonomisk-historiske).
37. Opslag i spansk encyklopædi *Enciclopedia Universal Ilustrada Europeo-Americana*. Barcelona 1923. Bind 21 under under artiklen España Árabe. Det gav ingen bibliografiske henvisninger men en masse tekst om emnet (dog på spansk).
38. Slog op i GIBB, H. A. R. (red.): *The Encyclopaedia of Islam, New Edition* E. J. Brill, Leiden, Nederland 1986 Bind 1 (A-B) under "al-Andalus". Bøgerne er placeret under Teologi/religion på åbne hylder (290 A ENCY) En god artikel, jeg vil bruge i min bibliografi. Der var bibliografiske henvisninger til:
39. LÉVI-PROVENÇAL, E: *Histoire de l'Espagne musulmane* - også fundet under opslag 31.
40. Opslag i STRAYER, JOSEPH R.: *Dictionary of the Middle Ages vol 11*. Charles Scribner's Sons New York 1988 (på åbne hylder under Middelalderens historie - 940 A DICT) pp 374-389 under "Spain". En god artikel, som jeg vil udtage til min bibliografi. Der er henvisninger til:

41. *The Encyclopaedia of Islam, New Edition* (se opslag 38) samt til
42. STRAUSS-ASHTOR, ELIYAHU: *The Jews of Moslem Spain 3 vol.* 1973-84. Spændende, fordi den tager udgangspunkt i jødernes historie og jeg udvælger den til min bibliografi.
43. Der var ligeledes henvisning til: Socioeconomic Structure and Continuity: Medieval Spanish Islam in UDOVITCH, A. L. (ed.): *Land, Population and Society: Studies in the Economic History of the Middle East.* 1979 (spændende fordi bogen tager afsæt i mellemstlig kontekst - og udvalgt til min bibliografi) samt
44. *Muslims, Christians and Jews in the Crusader Kingdom of Valencia.* 1984. Dict. of Middle Ages indeholder mange flere bibliografiske opslag, jeg vender tilbage til (opslag 104), da jeg ikke kunne kopiere enkelte side på det givne tidspunkt. Dog er jeg stødt på 2 personer, der går igen: Thomas Glick og Evangeliste Lévi-Provençal
45. Min lærer kom forbi og førte mig til nye bøger: CROSBY, EVERETT. U. (red): *Medieval Studies, A Bibliographical Guide.* Garland Publishing Inc, New York and London 1983, som står under Middelalderens historie (940 C CROS). I den er der på side 128 (under "Spain") en henvisning til
46. CHEJNE, ANWAR G.: *Muslim Spain, its History and Culture.* Mineapolis 1974. Der var ligeledes henvisning til
47. LÉVI-PROVENÇAL: *Histoire de l'Espagne Musulmans* London 1913. (også nævnt under opslag 31 og 39). Der stod om den, at den var "...still usefull but in part superseded by LÉVI-PROVENÇAL's work. Der er altså andet og nyere af forfatterens litteratur, der er bedre. Bogen skal dog udvælges til bibliografien. I guiden var der også henvisning til
48. GLICK, THOMAS: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages* - se opslag 6.
49. Jeg blev af min lærer også henvist til HUMPHRAY, R. STEPHEN: *Islamic History, A Framework for Inquiry.* Princeton University 1991, som står under 900 C HUMP. Bogen går mere ind i den islamiske/muslimske verden med Mellemøsten og Mekka som udgangspunkt. Der var ikke rigtig afsnit eller henvisninger til ting om muslimerne i Spanien fra 711.
50. Endelig blev jeg guidet til *Lexikon des Mittelalters.* Artemis verlag, München und Zürich 1980. Bind 1. p 591-2 under "Al-Andalus". Leksikonet står under 940 LEXI. Der henvises her bl.a. til:
51. LÉVI-PROVENÇAL, E: *Histoire de l'Espagne Musulmans* - også nævnt under opslag 31, 39 og 47).
52. Søgte igen i REX - nu på forfatternavne, da jeg nu flere gange var stødt på de samme. Søgte på Thomas Glick og fik 7 poster. Her var genkendelige titler:
53. GLICK, THOMAS: *From Muslim Fortress to Christian Castle. Social and Cultural*

- Change in Medieval Spain*. Manchester University Press 1995, også fundet under opslag 18) samt
54. GLICK, THOMAS F: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages*. Princeton University Press 1979, også fundet under opslag 6 og 48. Bogen virker til at være vigtig, og jeg tager den med i min bibliografi.
55. Endelig stødte jeg på en ny bog: GLICK, THOMAS F.: *Irrigation and Society in Medieval Valencia*, Cambridge, Mass. 1970. Jeg reserverede den til afhentning på Det Kongelige Bibliotek Amager. Dette er den første bog jeg er stødt på om overrisling, den udvælger jeg til bibliografien.
56. Jeg søgte på "lévi-porvençal" og fik 14 poster frem. Der var en fransk bog, jeg ikke var stødt på før:
57. LÉVI-PROVENÇAL, É: *La civilisation arabe en Espagne. Vue générale*. Paris 1961. Derudover var der en bog:
58. LÉVI-PROVENÇAL, É.: *Études d'orientalisme dédiées à la mémoire de Lévi-Provençal*. G.-P. Maisonneuve et Larose, Paris 1962.
59. Endelig var der bogen: LÉVI-PROVENÇAL, E: *Histoire de l'Espagne Musulmans* (nævnt under opslag 31, 39, 47 og 51) tillige med en ny bog
60. LÉVI-PROVENÇAL, E: *L'Espagne musulmane au Xème siècle : institutions et vie sociale*. Paris 1932.
61. Slog i REX under simpel søgning - forfatter - op på "montgomery watt" og fik 35 poster frem. En del vedrører islam (og kristendom) generelt, men der var en spændende:
62. WATT, W. MONTGOMERY: *The Influence of Islam on Medieval Europe*. Edinburgh 1972. Derudover fandt jeg
63. WATT, W. MONTGOMERY: *A History of Islamic Spain* 1965, som også figurerer under opslag 10 og 26.
64. Jeg søgte igen i REX under simpel søgning - forfatter - på: "ashtor" og fik 13 poster op. Der var en spændende titel: STRAUSS-ASHTOR, ELIYAHU: *The Medieval Near East: Social and Economic. Variorum Reprints, London 1978* samt
65. STRAUSS-ASHTOR, ELIYAHU: *The Jews of Moslem Spain 3 vol. Jewish Publication Society of America, Philadelphia 1973-84 (se opslag 42)*.
66. Under søgningen i REX kom emneordet "Spain History 711-1516" frem nogle gange, og det søgte jeg på og fik 15 poster, hvor nogle spanske og tyske bøger kom frem, der ikke var dukket op under søgninger på "muslim spain" og "al-andalus". Jeg stødte ligeledes på bogen
67. REILLY, BERNHARD F.: *The medieval Spains* (se opslag 13) samt

68. KENNEDY, HUGH: *Muslim Spain and Portugal. A Political History of al-Andalus* (også fundet under opslag 15 og 17)
69. Jeg fandt nogle spændende spanske titler, bl.a.: CORTÁZAR, GARCIA DE og JOSÉ ANGEL: *La sociedad rural en la España, D.F: Siglo Veintiuno Editores, México 1988 og*
70. CORTÁZAR, GARCIA DE, AGUIRE, RUIZ DE og JOSÉ ANGEL: *Organización social del espacio en la España medieval : la Corona de Castilla en los siglos VIII a XV. Ariel, Barcelona 1985. Titlen virker spændende, og den bliver taget ud til min bibliografi. Endelig var der bogen:*
71. COLLINS, ROGER: *Early Medieval Spain. Unity in Diversity 400-1000*. London 1983, også fundet under opslag 25. I denne bog er der en udførlig kommenteret bibliografi, som under overskriften "Political and Legal" samt "Social and Economic" for perioden 711-1495 nævner
72. WATT, W. MONTGOMERY: *A History of Islamic Spain 1965, også fundet under opslag 10, 26 og 63. Ligeledes nævnes:*
73. CHEJNE, ANWAR G.: *Muslim Spain, its History and Culture, nævnt under opslag 46 samt*
74. GLICK, THOMAS F: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages, nævnt under opslag 6, 48 og 54) og bogen*
75. JIVES, J. VICENS: *An Economic History of Spain*. Princeton 1969.
76. I bogen REILLY, BERNHARD F.: *The medieval Spains* (nævnt i opslag 13 og 67) er en introducerende kommenteret bibliografi, hvor følgende værker under overskriften "The Period of Muslim Domination bl.a. bliver nævnt:
77. WATT, W. MONTGOMERY: *A History of Islamic Spain (også nævnt i opslag 10, 26, 63 og 72) samt*
78. CHEJNE, ANWAR G.: *Muslim Spain, its History and Culture (også nævnt under opslag 46 og 73). Den bliver beskrevet som "...the best short survey in English".*

79. COLLINS, ROGER: *The Arab Conquest of Spain*. Oxford 1989 bliver benævnt som: "...the most recent and authoritative treatment of that subject" og jeg udvælger den derfor til min bibliografi.
80. GLICK, THOMAS F: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages* (nævnt i opslag 6, 48, 54 og 74) har bagest en omfattende bibliografi. Under afsnittet "Al-Andalus" sætter han bl.a. spørgsmålstegn ved LÉVI-PROVENÇAL og nogle af hans bøger. Meget spændende ser dog følgende bog ud:
81. GUICHARD, PIERRE: *Al-Andalus: Estructura antropológica de una sociedad islámica en occidente*. Barcelona 1976.
82. Glick fremhæver også GIBB, H. A. R. (red.): *The Encyclopaedia of Islam* (nævnt i opslag 38 og 41) med en masse informationer om Andalusens kultur og samfund.
83. Af økonomisk historie nævner Glick IMAMUDDIN, S. M: *Some Aspects of the Socio-economic and Cultural History of Muslim Spain 711-1492 A.D.* Leiden 1965 (nævnt under opslag 20) samt
84. IMAMUDDIN, S. M: *The Economic History of Spain (Under the Umayyads 711-1031 A. C.)*. Dacca 1963. Den rammer ret godt mit emne og jeg udvælger den til bibliografien.
85. Derudover nævner Glick en artikel: WATSON, ANDREW M.: *The Arab Agricultural Revolution and its Difusion 711-1100* in *The Journal of Economic History* 34 (1974) pp. 8-35. Den virker meget interessant og jeg vil tage den med i min bibliografi.
86. Endelig fra Glicks hånd er en artikel: CHALMETA: *Le Problème de la féodalité hord de l'Europe chrétienne: Le cas de l'Espagne musulmane* in *Il Coliquio Hispano-Tunecino*. Madrid 1972. pp 91-115.
87. WALLACE-HADRILL, J. M.: *The Barbarian West 400 - 1000* (som er nævnt under opslagene 8 og 24) har en bibliografi, hvor en del af de bøger, jeg tidligere har nævnt, er oplistet. Jeg tager bogen med til min bibliografi. Under kapitel 6 (*Spain and the Visigoths*) nævnes:

88. COLLINS, ROGER: *Early Medieval Spain. Unity in Diversity 400-1000* (også nævnt under opslag 25 og 71). Derudover nævnes:
89. LIVERMORE, H. V.: *The Origins of Spain and Portugal* (også nævnt under opslag 12). Endelig nævnes:
90. GLICK, THOMAS F: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages* (nævnt i opslag 6, 48, 54, 74 og 80) som en bog om den muslimske periode og "...strongest on some of the economic aspects".
91. LIVERMORE, H. V.: *The Origins of Spain and Portugal* (som nævnt under opslag 12 og 89) har ligeledes en bibliografi (pp 397-418), som benævner nogle bøger om tiden under muslimerne tilstedeværelse, bl.a.:
92. LÉVI-PROVENÇAL, E: *Histoire de l'Espagne Musulmans* (nævnt under opslag 31, 39, 47, 51 og 59) men siger også, at der i hans værker er tegn på unøjagtigheder. Derudover nævner han
93. ABD-EL-HAKAN, IBN: *History of the Conquest of Spain*. Gottingen 1858 (nævt under opslag 5)
94. FLETCHER, RICHARD: *Morish Spain* (også nævnt i opslag 14) er en kort introducerende bibliografi (pp 177-178), men han nævner:
95. COLLINS, ROGER: *Early Medieval Spain. Unity in Diversity 400-1000* (nævnt under opslag 25, 71 og 88) samt
96. WATT, W. MONTGOMERY: *A History of Islamic Spain* (også nævnt under opslag 10, 26, 63, 72 og 77). Han nævner ligeledes:
97. GLICK, THOMAS F: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages* (nævnt i opslag 6, 48, 54, 74, 80 og 90) som indeholdende "...many new insights." Endelig nævnes:
98. GIBB, H. A. R. (red.): *The Encyclopaedia of Islam* (nævnt i opslag 38, 41 og 82) som "...the most useful work of reference" og "...the magnificent".

Han føjer et helt nyt værk til som er:

99. JAYYUSI, SALMA KHADRA (red.): *The Legacy of Muslim Spain*. Leiden 1992. Det er i følge Fletcher 50 essays, som udforsker alle aspekter af al-Andalus' historie og kultur.
100. PAYNE, STANLY G: *A History of Spain and Portugal* (nævnt under opslag 11) har en bibliografi, hvor han under "Chapter 2 (Al-Andalus)" p 335 nævner som de første titler
101. LÉVI-PROVENÇAL, E: *Histoire de l'Espagne Musulmans* (nævnt under opslag 31, 39, 47, 51, 59 og 92) samt
102. LÉVI-PROVENÇAL, E: *L'Espagne musulmane au Xème siècle : institutions et vie sociale* (nævnt under opslag 60). Derefter nævner han
103. WATT, W. MONTGOMERY: *A History of Islamic Spain* (også nævnt under opslag 10, 26, 63, 72, 77 og 96) som "... a useful brief survey..."
104. I STRAYER, JOSEPH R.: *Dictionary of the Middle Ages vol 11* (nævnt under opslag 40) er der en stor bibliografi, pp 387-389, hvor der henvises til:
105. MONROE, JAMES T.: *Islam and the Arabs in Spanish Scholarship* 1970, hvor det siges, at han "...surveys major authors, themes and controversis". Derudover anbefales:
106. CHEJNE, ANWAR G.: *Muslim Spain, its History and Culture* (også nævnt under opslag 46, 73 og 78), der beskrives som at indeholde "... over 400 Arabic manuscripts, catalogs and and published Arabic works both primary and secondary, with translation indicated." Den er nu rost flere gange og jeg vælger den ud til min bibliografi.
107. Der nævnes også artiklen: CHALMETA: *Le Problème de la féodalité hord de l'Europe chrétienne: Le cas de l'Espagne musulmane* in *Il Coliquio Hispano-Tunecino* (nævnt under opslag 86) som jeg vælger ud til bibliografien samt bogen
108. GLICK, THOMAS F.: *Irrigation and Society in Medieval Valenica* (nævnt under opslag 56) og

109. GLICK, THOMAS F: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages* (nævnt i opslag 6, 48, 54, 74, 80, 90 og 97). Endelig nævnes bøgerne
110. IMAMUDDIN, S. M: *Some Aspects of the Socio-economic and Cultural History of Muslim Spain 711-1492 A.D.* (nævnt under opslag 20 og 83) samt
111. IMAMUDDIN, S. M: *The Economic History of Spain* (nævnt under opslag 84).
112. Jeg kiggede på hylder på Det Kongelige Bibliotek Amager - under samfundsfag og landbrugets historie og fandt følgende: DUFOURCQ, CH.-E. + DALCHÉ, J. GAUTIER: *Histoire économique et sociale de l'Espagne chrétienne au Moyen Age*. Librairie Armand Colin, Paris 1976. Den virkede meget spændende og jeg vælger den ud til min bibliografi. Den var placeret under 330.945 DUFO. Derudover fandt jeg
113. BAUTIER, ROBERT HENRI: *The economic development of Medieval Europe*. Thames and Hudson. London 1971 fundet under 330.9 BAUT.
114. Søgte i REX under institutbiblioteker, søgte på "Al-Andalus" men fik ingen poster op.
115. Søgte i REX under institutbiblioteker, søgte på "Spain muslim". Heller ikke her fik jeg nogle poster frem.
116. Søgte i REX under institutbiblioteker under ordet "muslim" alene og fik 7 poster frem - men ingen af dem var relevante.
117. Søgte i REX, Emnekoder lokalt (f.eks. SK2), hvor jeg indtastede mbl zpd (Spanien 700 - 1100). Jeg fik 17 poster frem, hvor en del lå uden for tidsperiode og emne, men følgende kunne bruges:
118. COLLINS, ROGER: *The Arab Conquest of Spain* (nævnt under opslag 79) samt
119. TAHA, ABD AL WAHID _D_HANUN: *The Muslim Conquest and Settlement of North Africa and Spain* (nævnt under opslag 19). Derudover var følgende klassiskere nævnt:
120. GLICK, THOMAS F: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages* (nævnt i opslag 6, 48, 54, 74, 80, 90, 97 og 109) og
121. COLLINS, ROGER: *Early Medieval Spain. Unity in Diversity 400-1000* (nævnt under opslag 25, 71, 88 og 95)

Bibliografi (alfabetisk)

Monografier

CASTRO, AMERICO: *España en su Historia*. 1948 - oversat til engelsk: *The Spaniards, An Introduction to their History* 1971. xii + 628 sider. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: ha-72-5 (Nævnt under opslag 30)

CHEJNE, ANWAR G.: *Muslim Spain, its History and Culture*. Mineapolis 1974. xvi + 559 sider. Fundet på på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: ha-75-71. (Nævnt under opslag 46, 73, 78 og 106)

COLLINS, ROGER.: *Early Medieval Spain, Unity and Diversity 400 - 1000* Macmillan Education LTD, London 1983. xix + 317 sider. ISBN 0-333-26282-4 Lånt på Københavns Kommunes Biblioteker, Krystalgade, opstilling: HIS, 3. sal, 97.4 (Nævnt under opslag 25, 71, 88, 95 og 121)

COLLINS, ROGER: *The Arab Conquest of Spain 710-797*. Basil Blackwell, Oxford, 1989. xii + 239 sider. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: USB8-B5758 (Nævnt under opslag 79 og 118)

DUFOURCQ, CH.-E. + DALCHÉ, J. GAUTIER: *Histoire économique et sociale de l'Espagne chrétienne au Moyen Age*. Librairie Armand Colin, Paris 1976. 287 sider. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: ha-77-68 (Nævnt under opslag 112).

GLICK, THOMAS: *From Muslim Fortress to Christian Castle. Social and Cultural Change in Medieval Spain*. Manchester University Press 1995. xxi + 201 sider. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: US8-M4701 (Nævnt under opslag 18 og 53)

GLICK, THOMAS F.: *Irrigation and Society in Medieval Valencia*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 1970. xi + 386 sider. SBN 674-46675-6
Lånt på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: ha-72-70 (Nævnt under opslag 56 og 108)

GLICK, THOMAS F: *Islamic and Christian Spain in the Early Middle Ages*. Princeton University Press 1979. xi + 376 sider. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: ha-80-30. (Nævnt under opslag 6, 48, 54, 74, 80, 90, 97, 109 og 120)

IMAMUDDIN, S. M: *Some Aspects of the Socio-economic and Cultural History of Muslim Spain 711-1492 A.D.* Leiden 1965. 238 sider. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: hat-me. (Nævnt under opslag 20, 83 og 110)

IMAMUDDIN, S. M: *The Economic History of Spain (Under the Umayyads 711-1031 A. C.)*. Dacca 1963. xvii + 537 sider. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling ha-70-39. (Nævnt under opslag 84 og 111).

KENNEDY, HUGH: *Muslim Spain and Portugal. A Political History of al-Andalus*, Longman, London 1996. xvi + 342 sider. ISBN 0-582-49515-6. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: US8-N5871. (Nævnt under opslag 15 17 og 68)

LÉVI-PROVENÇAL, E: *Histoire de l'Espagne musulmane, 2nd ed. 3 vol.* 1950. Fundet på Det Kongelige Bibliotek i 5. udgave 1982. ISBN 84-239-4806-4. (Nævnt under opslag 31, 39, 47, 51, 59 og 92 og 101)

PAYNE, STANLY G: *A History of Spain and Portugal* University of Wisconsin Press 1973. 2 bind. xvi + 712 sider. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: ha-73-117. (Nævnt under opslag 11 og 100)

REILLY, BERNARD F.: *The Medieval Spains*. Cambridge University Press 1993. viii + 228 sider. ISBN 0-521-39436-8. Fundet på Historisk Instituts bibliotek, opstilling: Spanien 2 b. Ligeledes fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: 945 M REIL. (Nævnt under opslag 13 67 og 76)

STRAUSS-ASHTOR, ELIYAHU: *The Jews of Moslem Spain 3 vol. Jewish Publication Society of America*. Philadelphia 1973-84 ISBN: 0-8276-0100-x. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: ju-88-86 (Nævnt under opslag 42 og 65).

TAHA, ABD AL WAHID _D_HANUN: *The Muslim Conquest and Settlement of North Africa and Spain*. Routledge 1989. ISBN: 0-709-94371-7. xiv + 280 sider. Funder på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: US8-D2189. (Nævnt under opslag 19 og 119)

WALLACE-HADRILL, J. M.: *The Barbarian West 400 - 1000*, Basil Blackwell, Oxford 1985. 176 sider. ISBN 0-631-14082-4. Fundet på Københavns Kommunes Biblioteker, Krystalgade, opstilling: 3. sal, HIS 91.6 (Nævnt under opslag 8 24 og 87)

WATT, W. MONTGOMERY: *A History of Islamic Spain* Edinburgh 1965. x + 210 sider. Funder på Det Kongelige Bibliotek, opstilling: gi-65-21. (Nævnt under opslag 10, 26, 63, 72, 77, 96 og 103)

Tidskriftsartikler

CHALMETA: *Le Problème de la féodalité hord de l'Europe chrétienne: Le cas de l'Espagne musulmane in Il Coliquio Hispano-Tunecino*. Madrid 1972. pp 91-115. (Nævnt under opslag 86 og 107)

CORTÁZAR, GARCIA DE, AGUIRE, RUIZ DE og JOSÉ ANGEL: *Organización social del espacio en la España medieval : la Corona de Castilla en los siglos VIII a XV*. Ariel, Barcelona 1985. Antologi, 248 sider. ISBN: 84-344-6551-5. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling. ha-88-8. (Nævnt i opslag 70)

Socioeconomic Structure and Continuity: Medieval Spanish Islam in UDOVITCH, A. L. (ed.): *Land, Population and Society: Studies in the Economic History of the Middle East*. 1979. 838 sider. ISBN: 0-878-50030-8. Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling. hæ-84-28. (Nævnt i opslag 43)

Leksikonartikler

GIBB, H. A. R. (red.): *The Encyclopaedia of Islam, New Edition* E. J. Brill, Leiden, Nederland 1986 Bind 1 (A-B) under "al-Andalus" Fundet på Det Kongelige Bibliotek, opstilling 290 A ENCY (Nævnt i opslag 38, 41, 82 og 98)

STRAYER, JOSEPH R.: *Dictionary of the Middle Ages vol 11*. Charles Scribner's Sons New York 1988) pp 374-389 under "Spain" 940 A DICT (Nævnt i opslag 40 og 104)